

Spet ali še zmerom o Skupnih programskih jedrih

Lani aprila je bilo v Beogradu strokovno (bogve katero že) posvetovanje o našem vzgojnem in izobraževalnem sistemu, o njegovih oblikah, metodah in ciljih. Ob številnih uglednih osebnostih stroke in šolske politike so s slovenske strani na tem posvetovanju sodelovali dr. Emil Rojc, ki je imel tudi enega od uvodnih referatov, Tone Ferenc in Franci Pivec. Pred kratkim ustanovljena beograjska založba Nova prosveta je celotno gradivo izdala v posebni knjigi (*»Jedinstvo i zajedništvo u obrazovanju«*), ki je v Sloveniji komaj komu znana. V našem uredništvu smo jo pregledali in bili nemalo presenečeni: prizadevanja za poddržavljanje vzgoje in izobraževanja se nadaljujejo, slovenska zavrnutev predlaganih Skupnih programskih jeder pred štirimi leti ni nikjer niti omenjena. Najdemo pa jo pod različnimi pejorativnimi oznakami kot na primer *»provincialni lokal-kriteriji«*, vsekakor pa preseneča, da se nihče od slovenskih udeležencev na tem posvetovanju ni oglasil v obrambo slovenske šolske politike, ki je vendarle dobila podporo vseh slovenskih družbenopolitičnih organizacij, republiških predstavniških teles in doživela plebiscitarni konsenz celotnega slovenskega naroda. Kar ni bilo mogoče doseči pod geslom bratstva in enotnosti, naj bi zdaj dosegli s prenosom republiških pristojnosti na federacijo, ki naj bi to uredila s posebnim zakonom in uveljavljala prek ustreznega svojega organa (po možnosti resornega ministrstva z imenom komite, sekretariat, koordinacijski odbor ali kaj podobnega). Prizadevanja za centralizacijo šolstva so, lahko rečemo, že tudi usklajena z ustreznimi odstavki v predlogih za spremembo zvezne ustave.

Človek se seveda sprašuje, *mora* se vprašati, ali lahko ostanemo ob teh načrtih, ki ukinjajo nacionalno šolo, tako nerazumljivo ravnodušni kot slovenski predstavniki na omenjenem posvetovanju? Nihče ne zanika pomena, smisla in praktične vrednosti ustreznega povezovanja in usklajevanja sistema znotraj države tudi na področju vzgoje in izobraževanja, vendar na ravni *popolne*, že dosežene identitete, samobitnosti in suverenosti posameznih narodov ali vsaj tistih med njimi, ki vidijo v takšni identiteti, samobitnosti in suverenosti temeljni pogoj za resnično bratstvo in enotnost v skupni državi, ki naj bi pojmovala svoj večnacionalni sestav kot temeljno izhodišče skupnega življenja in kot naravno pravico slehernega svojega dela, da takšen status ohranja tudi v prihodnje. Zakaj ni slovensko stališče o teh usodnih razhajanjih našega skupnega življenja bolj jasno, odločno in v medsebojnih dogovorih povsem nedvoumno? Abstinenca naših predstavnikov v takšnih razpravah, čeprav morda s figo v žepu, ni bila tudi doslej še nikoli plodna. Dokaz za to je tudi knjiga s tega posvetovanja, ki nikjer, kot rečeno, niti ne omenja slovenskega zavračanja Skupnih programskih jeder, čeprav jih je v celoti zavrnila tudi vsa slovenska *uradna* politika. So imeli naši predstavniki na tem posvetovanju (dr. Emil Rojc in tovariši) drugačna pooblastila? Čigava?

Posvetovanje naj bi bilo seveda strokovno, strokovna naj bi bila tudi knjiga, ki objavlja gradivo z njega, vendar gre v tem primeru za *»strokovnost«*, ki sama sebe utemeljuje s političnimi argumenti in cilji, te pa bolj kot kaj drugega narekuje naša sedanja ekonomska in politična kriza. Bralcem Sodobnosti posredujemo nekaj značilnih, v ničemer zlonamerno izbranih odlomkov iz referatov posameznih razpravljalcev. Njihova razmišljanja, ki

računajo na podporo in akcijo države, nas bi morala spodbuditi, da ponovno opredelimo svoj odnos do takšnih raznarodovalnih teženj in predlogov, ki spodkopavajo našo nacionalno, duhovno in zgodovinsko existenco.

Urednik

Dr. TOMISLAV BOGOVAC, Beograd

Prodor pozitivistične metode v razlago zgodovinskih pravic. Nedvomno je zgodovina eno ključnih vzgojno-izobraževalnih področij, prek katerega lahko, če je zasnovano na marksističnih temeljih, bistveno vplivamo na oblikovanje družbene zavesti mladih in odraslih; zato je razumljivo veliko zanimanje za to področje. Gotovo je še veliko ključnih momentov v zgodovini jugoslovanskih narodov in narodnosti, kjer nismo dosegli znanstveno-usklajenih pogledov. Zadnje čase vse pogosteje raziskujejo etnogenezo jugoslovanskih narodov in zdi se, da so nekatere ugotovitve raziskav vnaprej načrtane. Nacionalisti in separatisti vseh barv in nacionalnosti si zelo prizadevajo, da bi odkrili osnovne razlike in razhajanja na tem področju. Zakaj se ne vprašajo: Kako so vsi ti jugoslovanski narodi obstali na tem območju in se končno združili, če ne bi bil v vseh zgodovinsko prelomnih obdobjih prevladoval skupni interes, če bi ne bilo tako odločilno to, kar družijo te narode?

Morali bi podrobno raziskati, kaj se skriva za trditvami o neslovanskem poreklu nekaterih slovanskih narodov naše države. Ali je samo znanstveni interes ali tudi želja, da bi dokazali nenaravnost vezi v jugoslovanski skupnosti.

Tudi metoda buržoaznega zgodovinopisja prispeva, ko razlaga našo preteklost, da se v učbenikih bolj uveljavljajo posebnosti in značilnosti ene nacije, a manj obči družbeni procesi, ki so zgodovinsko odločilni na tem območju. Ta metoda vpliva, da se v lastno zgodovino vnašajo tudi manj pomembne osebnosti in periferni dogodki, to pa odseva egocentrično zavest in nacionalno samozadostnost, medtem ko včasih sploh več ne omenjajo osebnosti in gibanja drugega naroda, ki so odločilno vplivala na širšo balkansko zgodovino. Kadar v zgodovinsko znanstvenem vrednotenju prevlada nacionalno nad razrednim, vedno obstaja stvarna podlaga, da se v zgodovinsko vedo vnaša lokalprotekcijonizem, zamenja se vrstni red vrednot, nacionalno se prebije skozi široka vrata vrednot drugega naroda ali gibanja drugega naroda, ki so pa bila odločilna. Kakor je Marx govoril, da človek ni tisto, kar pripoveduje o sebi, temveč tisto, kar dela, tako se moramo tudi pri pisanju zgodovine naslanjati na tisto, kar je uresničeno, manj pa na tisto, kar zastopajo posamezne, obarvane subjektivne interpretacije. Drži, da je na tem območju v vseh zgodovinsko prelomnih obdobjih prevladovalo skupno, prevladovali so skupni interesi nad ožjimi in lokalnimi, to pa mora biti podlaga pri pisanju vsake jugoslovanske zgodovine. Pri tem bi morali objektivno spoznati, da se to obče, skupno se ni nikoli pojavljalo kot uniformni model, temveč kot neskončnost posebnih modalitet z lokalnimi in nacionalnimi značilnostmi. Prav z afirmacijo te specifične združitve občega in posebnega bi morali priti do skupnega učbenika, ali vsaj skupnih ocen preteklosti; kar bi dalo nov, znanstven prikaz tudi na tem področju. Nasprotno pa nas raziskovanje nacionalnih vrednosti z metodami

buržoaznega zgodovinopisja pripelje v izolirane, ozke okvire in se namesto zgodovinskih procesov uveljavljajo fragmenti. Pozitivistične metode nas navajajo k poudarjanju samo tistega, kar je posamezno, in to je najprej nacionalno; tedaj pa se zgodovina zvede na lastno zgodovino, kar je dobra osnova za pristanek v luki nacionalistične samozadostnosti in izoliranosti. Nasprotno pa pridemo z marksistično kritiko do izpostavljanja odločilnih progresivnih idej, družbenih gibanj, odkritij, kulturnih realizacij; to pa je osnova, ki bistveno drugače usmerja tolmačenje preteklosti in pojasnjuje logiko zgodovinske naravnosti jugoslovanskih narodov.

Nedvomno bi bilo potrebno več navora, da bi najprej v znanosti razsvetlili nekatere dogodke, da bi bili ti potem v učbenikih kritično in objektivno opisani. To je posebej pomembno za dogodke naše novejšje zgodovine, ki se nanaša predvsem na obdobje, ko se je formirala jugoslovanska nacija, razvijalo delavsko gibanje, formirala jugoslovanska država 1918; obravnava tudi njeno nacionalno vprašanje, obdobje NOB in njegov razvoj, genocid nekaterih jugoslovanskih narodov v 2. svetovni vojni itd. Vsekakor je potrebno z vsemi silami preprečiti nacionalistom, da bi projicirali v učbenike svoje sedanje poglede na preteklost in tako dobili »znanstveno« podlago za neznanstvene trditve. Z marksističnega stališča pisana zgodovina jugoslovanskih narodov se kaže kot ena ključnih nalog naše sodobne znanosti, ta pa zahteva vedno znova kritično ocenjevanje preteklosti in preverjanja zgodovinskih resnic.

Ni pogojev za skupni učbenik književnosti. Področje književnosti je prav tako pomembno za oblikovanje zavesti, pogleda na svet, morale, graditve socialističnih vrednostnih kriterijev, zato mu zmeraj posvečamo posebno skrb. Tudi na tem področju nimamo skupnega učbenika niti ga ne bomo imeli, če ne bomo premagali sedanjih lokalnih kriterijev. Bistvo spora je vsem znano. Ker primanjkujejo obči znanstveni kriteriji, se vsiljujejo lokalni kriteriji, ki težijo k temu, da bi se v učbenik vsilile tudi osebnosti in njihova dela, o katerih ne ve dovolj niti okolje, ki jih predlaga, vendar bi v zgodovino resničnih vrednosti lahko prišle po delitveni logiki. Ne verjamem, da se je kateri pisec učbenika razveselil nedavno predloženega programa skupnih jeder s tega področja, kjer se zagotavlja samo 25% skupnega programa, proti 75% različnega. Če pa pri tem pomislimo, da so predstavniki posameznih okolij še naprej nezadovoljni, ker ni v skupne programe uvedenih še več lokalnih pisateljev oziroma tudi tujih, in pri tem še kar naprej vztrajajo; kako naj potlej pričakujemo, da bodo vprašanja glede skupnosti v jugoslovanski književnosti lahko rešile založbe. Bomo ostali v negotovosti ali poskusili afirmirati vrednosti, ki nam jih je dala skupna zgodovina, s katerimi so se vzgajale številne generacije, ali pa bomo po načelu razmerja in delitve omogočali, da se minorno znajde ob trajnem in neminljivem, da se tuje znajde ob jugoslovanskem, in to tako, da bi v korist prvega reducirali drugo. Če zagovarjajo idejo razmerja, se nedvomno razkrije cehovski duh »nacionalnih intelektualcev«, ti bi pa želeli z »zaščito nacionalnih interesov« zavarovati svoj interes, ker bi tako skozi stranska vrata stopili v zgodovino pravih vrednosti. Potrebna bi bila usklajena sociološka analiza, da bi razumeli vse mehanizme, ki podpirajo tako pretirano penetriranje lokalnih in regionalnih vrednosti na škodo zgodovinsko preizkušenih. Mar ni res, da so nekatera dela in pisatelji postali nepogrešljiv člen

v verigi naše skupnosti in skupnih vrednosti? Če bi ta dela iztrgali iz zgodovinskega okolja, v katerem so širili svoj mesijanski vpliv, bi tudi nacionalna kultura izgubila svoj *conditio sine qua non*.

Bilo bi skrajno nesprejemljivo, če bi to kritiko razumeli kot obliko negiranja nacionalnega v korist unifikacije. To bi bilo preprosto neresnično, med drugim tudi zato, ker je socialistična revolucija prvič ustvarila možnosti posameznim narodom, da so se kulturno afirmirali in iz svojih prsi rodili pomembne ustvarjalce. Ti so nedvomno veliko prispevali k bogatjenju socialistične jugoslovanske kulturne zakladnice. Širši skupnosti je veliko do tega, da bi te vrednosti sprejela kot občejugoslovanske. Pravzaprav je civilizacijska logika, da s temi vrednostmi, nastalimi med razredno in nacionalno osvobojenimi narodi in narodnostmi, obogatimo vsebine učbenikov. Nasprotno pa je civilizacijski logiki, da se to počne brez znanstvene logike in njenega kritičnega opravičila.

Jezik in pisava v skupnosti. Kot razlog, da nimamo skupnih občeizobraževalnih učbenikov, pogosto navajajo jezikovne posebnosti in tudi posebnosti pisave. Zaradi tega ni čudno, da sta ti dve vprašanji pogosto v središču družbene pozornosti.

Ko govorimo o jeziku, so rešitve naravnost impozantne. V Jugoslaviji danes tiskajo učbenike v srbohrvaščini – hrvaščini (4 variante tega jezika), slovenščini, makedonščini, albanščini, madžarščini, bolgarščini, rusinščini, slovaščini, romunščini, turščini, italijanščini. V mešanih nacionalnih okoljih se je uveljavila praksa, da negujejo tudi nematerinski jezik.

Družba je prav gotovo neprestano pozorna na jezik v učbenikih, ker je bil jezik zmeraj most za komunikacijo, kulturo, emancipacijo, svoboden razvoj, itd. No, včasih je jezik tudi orodje nacionalistične agresije do skupnosti; posebno tedaj, kadar se jezikovne razlike hipertrofirajo, kadar pretirano vztrajajo pri samostojnih posameznih jezikovnih variantah, kar pa vedno ponovno odpira pretresanje o pomembnosti Novosadskega sporazuma. Po poskusu hrvaških in srbskih nacionalistov, da bi razdelili skupni jezik Srbov, Hrvatov, Črnogorcev in Muslimanov in ga v njegovem razvoju afirmirali, kar je posebno in različno, so progresivne socialistične sile večkrat intervenirale in se uprle tem napadom, katerih motivacija je: deljenje, separiranje, kulturno oddaljevanje.

Ali je tukaj prišla na površje zapoznena neizživeta recidivnost nacionalnega upora tuji penetraciji in asimilaciji, ki je tekla prek šolstva, kulture, jezika, kjer pa ne razlikujejo med tujim in jugoslovanskim? Ali gre za nacionalistično zapiranje vsemu, kar zbližuje jugoslovanske narode in širi, vključno z jezikom, področje skupnosti? Lahko bi rekli, da je brez nacionalnega jezika objektivno mrtvo tudi nacionalno bitje. Zato je negovanje nacionalnega jezika vedno pomenilo močno orožje v boju proti germanizaciji, madžarizaciji, poturčevanju in drugim zasužnjevalskim napadom na našo nacionalno svobodo. V obdobju, ko so se bojevali za nacionalno svobodo, je bilo upravičeno zapiranje jezika pred tujimi vplivi. Zato pa mora nacionalni jezik spodbujati, da se uresničijo te kvalitete v socialistični skupnosti danes, ko poudarjamo idejo bratstva in enotnosti, ko si prizadevamo uskladiti razredno in nacionalno. Poleg afirmacije nacionalnega bistva jezika bi morali afirmirati tudi njegovo odprtost do jezikov drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti pa tudi do splošno sprejetih terminov iz

drugih jezikov. S tem se ne samo spodbujajo in uresničujejo cilji skupnosti, temveč se hkrati bogati tudi nacionalni jezik. Prav zaradi tega je pretirano poudarjanje jezikovnih razlik in posebnosti ter vztrajanje pri razvijanju teh posebnosti z namenom, da se razlikuje zaradi razlikovanja, v nasprotju z vlogo jezika in tudi z marksistično razlago znanosti. To velja posebno za srbohrvaški jezik, ker si nekatere sile zelo prizadevajo »poživiti« jzikovne variante z nacionalistično terminologijo; tako bi razdelili še tisto, kar so razmere skupnega življenja objektivno nerazdružljivo spojile. Tiha penetracija zavestno izmišljenih terminov z namenom, da bi se podvajale posamezne jezikovne variante, nasprotuje resničnim jezikovnim potrebam jugoslovanskih narodov. Vztrajati pri tem v učbenikih pomeni krepiti elemente, ki jim odvzemajo atribut skupnosti. Zdi se torej, da bi bilo koristno, če bi se založbe, ki izdajajo učbenike, potrudile in prišle do določenega sporazuma o jeziku učbenika, pri tem pa upoštevale resničnost skupnega jezika v štirih variantah in jih afirmirale v tekstih. S tem bi ta jezik bogatili in prispevali k nadaljnjemu razvoju njegove funkcije v združevanju za skupnost in enotnost.

Za večje upoštevanje skupnega interesa

Obstajajo številni osnovni pogoji, da v novi stopnji pri reformi vzgoje in izobraževanja pridemo do rešitve, ki bi bila trdnejše zasnovana na zgodovinski logiki in sedanji potrebi jugoslovanske socialistične družbe. Ključni dokument, da bi izdajatelji učbenikov v naslednjem obdobju drugače ravnali, je dokument o skupnih programskih jedrih. Ta pa je kot model za rešitev odnosa specifičnega in občega odprl perspektivo za ustvarjanje učbenikov, ki bodo morali spoštovati prav to idejno-teoretično osnovo, iz katere se bodo morali razvijati. Toda prav ta model omogoča, da se, upošteva skupno, obče in specifično, razvijajo različne modalitete pri sodelovanju med izdajatelji. Če se strinjamo, da ustvarjamo močnejšo fronto proti vsemu, kar je nekvalitetno, subjektivno, neznanstveno, če se strinjamo, da se uspešno upiramo lokalkriterijem kot neznanstvenim in lažnim, moramo založnikom prižgati zeleno luč, da bi širše afirmirali znanstvene in vrednostne ocene. Seveda bi morali odstraniti formalne prepreke in dopustiti svobodnejše kroženje šolske knjige itd. Lahko pričakujemo, da bodo kmalu poleg dosedanjih nastale nove modalitete skupnosti; seveda vse za napredek izobraževalnega sistema. V takih okoliščinah bomo gotovo našli aдекватne rešitve tudi za občeizobraževalne učbenike, te pa ne bodo uniformne, pa tudi ne tako divergentne, da ne bi omogočale svobodnega gibanja prebivalstva. Za preteklo obdobje bi kljub celi vrsti objektivnih in subjektivnih težav lahko rekli, da zanj ni značilna samo težnja po specifičnosti, ampak tudi po tem, da bi kritično osvetlili in preseglji vse neracionalno, da je kritika postala močnejša do zapažanja neracionalnosti. Zato moramo predvidevati: v naslednjem obdobju, potem ko bodo ustvarjene potrebne možnosti, bosta kritična znanstvena zavest in potreba družbenega razvoja odprli širšo perspektivo prizadevanjem, ki prvenstveno temeljijo na znanstveni logiki, sodobni tehniki, tehnologiji in želji, da mladi Jugoslovani ne glede na regionalno, nacionalno ali socialno pripadnost tudi v virih znanja ne bi zaostajali za svojimi vrstniki iz razvitih dežel. K temu cilju nas – odkrito rečeno – ne morejo pripeljati lokalkriteriji niti zapiranje v ozke nacionalne

okvire, pač pa si bomo bliže samo tedaj, če znanstveno in progresivno prevlada nad ozko regionalnim, klanovsko separativnim, če skupni interes prevlada nad ozkim privatnim in sektaškim. Prepričan sem, da so v preteklem obdobju z naraščanjem kritične družbene zavesti ustvarjene možnosti, da dosežemo ta cilj.

Dr. MATO JERGOVIĆ, Zagreb

Skupnim programskim jedrom so utrjeni osnovni cilji in naloge:

- da bi zagotavljala čim večjo zastopanost vzgojno-izobraževalnih vsebin, s pomočjo katerih bi pospeševali vzgojo in izobraževanje za skupnost, bratstvo in enotnost. Tako bi z večjim medsebojnim poznavanjem kulturnih, zgodovinskih, gospodarskih in drugih značilnosti posameznih okolij pospeševali vzgojo in pripravo mladih za skupno življenje v jugoslovanski skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti;

- da bi omogočala na vsem jugoslovanskem področju kar najuspešnejše prehajanje učencev iz šole v šolo, če bi ti zamenjali kraj bivanja;

- da bi pripevala k racionalnejšemu uresničevanju šolskih programov, zagotavljala najboljše šolske pripomočke in učbenike in zagotavljala, da se najboljše rešitve razširijo iz posameznih republik in avtonomnih pokrajin po vsej Jugoslaviji;

- da bi omogočala uspešnejše prenašanje didaktično-metodičnih in drugih uspešnih izkušenj, posebno v samoupravni preobrazbi vzgoje in izobraževanja, med republikami in avtonomnimi pokrajinami, in da s skupnim delom neprestano posodablja vzgojno-izobraževalno delo in izboljšuje kvaliteto tega dela.

Torej so skupna programska jedra zamišljena kot dogovorjene in usklajene vsebine vzgojno-izobraževalnega dela o predšolski vzgoji, osnovnem izobraževanju in o skupnih osnovah usmerjenega izobraževanja, ki bi jih vse republike in avtonomne pokrajine vgradile v svoje šolske načrte in programe. Tu gre za cilje, naloge in bistvene vsebine, ki bi jim lahko zagotovili enak standard in enak nivo posameznih stopenj izobraževanja, pa tudi za jugoslovansko skupnost in enakost vzgojno-izobraževalnega sistema. Skupnih programskih jeder ne smemo razumeti kot zameno za republiške in pokrajinske šolske načrte in programe niti kot vsebine, ki bi jih dodajali šolskim načrtom in programom posameznih republik in avtonomnih pokrajin, temveč kot vsebine, ki bi jih vanje vgrajevali v skladu s potrebami in posebnostmi vsakega letnika.

Potemtakem je potrjeno, da bo obseg skupnih programskih vsebin večji pri matematiki, naravoslovnih vedah, delovno-tehnični vzgoji, predmetih splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite in fizično-zdravstveni vzgoji, manjši pa v književnosti in zgodovini, toda ne manjši od 50%, ker bi v tem primeru lahko ogrozili skupnost in cilj skupnih jeder.

Dr. STEVAN BEZDANOV, Beograd

Vzgojni in izobraževalni sistem. Skupna programska jedra za predšolsko vzgojo, osnovno vzgojo in skupne programske osnove usmerjenega izobraževanja in vzgoje (do katerih smo prišli s triletnim temeljitim delom

Komisije za sistem in programiranje Predsedništva Stalne konference zavoda za pospeševanje vzgoje in izobraževanja SR/SAP, ob angažiranju šestnajstih delovnih skupin strokovnjakov iz SR/SAP) pomenijo velik korak, da bi krepili enotnost in skupnost vzgojnega in izobraževalnega sistema SFRJ. Skupna programska jedra zagotavljajo vsem šolskim načrtom in programom predšolskega, osnovnega in srednjega usmerjenega izobraževanja in vzgoje neobhodne vsebine, s katerimi se bolj kot doslej pospešuje vzgoja in izobraževanje za skupnost, bratstvo in enotnost; odstranjuje ovire za nemoten prehod učencev iz šole v šolo v primeru, da spremene bivališče; ustvarjata širša možnost in potreba pri graditvi skupne jugoslovanske politike o izdajanju učbenikov, nakupovanju in proizvajanju opreme in didaktičnega materiala; enak standard in nivo posameznih stopenj izobraževanja (strokovnosti – torej, skupnost in enotnost vzgojno-izobraževalnega sistema v vsem jugoslovanskem prostoru (glej referat M. Jergovića).

Potrebno je pozdraviti in podpreti pripravljenost in usmerjenost vseh SR/SAP, da ob že usklajenih stališčih o ciljih, nalogah in vsebinah osnovne vzgoje in izobraževanja (razen na področju glasbene vzgoje in jezika družbenega okolja) pospešujejo usklajevanje skupnih programskih jeder na skupnih osnovah srednjega usmerjenega izobraževanja, ki je zastalo zaradi uvajanja stroke I. razreda, ter izdelave novih šolskih načrtov in programov srednjega usmerjenega izobraževanja in vzgoje.

FATMIR BEJTA, Beograd

Normativno-politične osnove boja za enotnost in skupnost izobraževalnega sistema so v celotnem procesu in naporu kritične analize političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Naloga vseh subjektivnih sil je, da v boju za boljše in učinkovitejše delovanje političnega sistema presodijo in stvarno dimenzionirajo položaj in vlogo izobraževalnega sistema. Menimo, da so navedene ugotovitve in tudi sklepi, ki so izhajali iz vrste drugih politoloških, ekonomskih, socioloških, pravnih analiz, nedvoumno pokazali, da je neogibno revidirati prejšnje opredelitve, po katerih federacija ni imela neposrednih pravic in obveznosti do izobraževalnega sistema. Globalni trendi, znanstveno-tehnološka revolucija, razvoj informatike in kibernetike, nove sfere človekovega znanja in potreba, da se neprestano vključujemo v svetovne tokove in enakovredno vključujemo v mednarodno delitev dela, vsiljujejo trdnejšo in višjo stopnjo jugoslovanske koordinacije v izobraževanju. Menimo, da je v tem smislu neogibno natančno in nedvoumno določiti pravno in politično pristojnost federacije v sektorju izobraževanja in vzgoje. Neposredna posledica take opredelitve bi bil tudi prispevek zveznega zakona o osnovah sistema izobraževanja in vzgoje; z njim bi normirali tako imenovane »skupne osnove« izobraževalnega sistema. Ta zakon bi torej uravnaval snov, ki je zdaj zajeta v sistemu družbenih dogovorov SR in SAP za področje izobraževanja in vzgoje, pa tudi druga vprašanja, ki bi jih zajele »skupne osnove«; to je spet svojevrstno politično vprašanje in pravni odsev naših opredelitev o merah skupnega, ki so nam v praksi potrebne. Menimo, da je tak zvezni zakon primeren zaradi večjega spoštovanja in doslednejšega izvajanja skupnih stališč, pa tudi enake opredelitve, uravnane s samoupravnim splošnim aktom, saj jih ne jemljejo povsod dovolj resno.

Ena bistvenih inovacij za utrjevanje skupnosti v izobraževanju je po našem mnenju tudi ustanavljanje ustreznih upravnih organov na nivoju federacije, ki bi se ukvarjali z izobraževanjem, vzgojo, kulturo, informatiko, znanostjo in tehnologijo. Tukaj se ne bomo podrobneje spuščali v neposredno obliko, kako organizirati tako telo (Zvezni sekretariat ali komite ali medrepubliški-pokrajinski komite, zavod itd.), toda menimo, da bi to z obstojem in delovanjem in še bolj natančno izdelano pristojnostjo in vsebinami dela veliko prispevalo k enotnosti jugoslovanske politike izobraževanja.

Dr. VESELIN ĐURIČKOVIĆ, Beograd

Materinski jezik, književnost in umetnost kot kompleksna in izjemno pomembna področja šolskega izobraževanja izvajajo specifične in odgovorne naloge v vzgoji mladih in negovanju bratstva, enotnosti in skupnosti – najdragocenejših pridobitev naše revolucije in socialističnega samoupravljanja. Jugoslovanski pisatelji so kot »vest svojega časa in družbe« pripravljani in so tudi na lanskoletnem kongresu potrdili bojevati se za »jedrnato skupnost najboljšega iz duhovne dediščine in sodobnega ustvarjanja vseh narodov in narodnosti«.

Težišče učenja materinščine je v osnovnem, književnosti pa v srednjem usmerjenem izobraževanju. Pri tem pa smo priče, da v srednjem kot tudi v osnovnem izobraževanju dajejo prednost jeziku pred književnostjo, ali obratno, zapostavljajo jezik v korist književnih vsebin. S stališča, da bi prispevali k jugoslovanski skupnosti, bi bilo potrebno posvetiti več pozornosti materinskemu jeziku in jeziku družbenega okolja, ne samo knjižnemu jeziku, kot so delali do sedaj, ampak jeziku sploh: o medsebojni komunikaciji, o sredstvih informiranja, o razvoju kulture govora v znanosti in proizvodnji, praktično povsod; osvojiti bi morali fenološke, leksične, semantične, stilske in druge vidike jezika. To toliko bolj, ker se na vseh področjih družbenega in javnega življenja, posebno v širšem jugoslovanskem prostoru, kažejo velike, daljnosežne posledice, ker ne znajo jezika ali ga zanemarjajo. Posebno s stališča uresničevanja skupnosti je nesprejemljivo zapostavljanje v poučevanju jezika družbenega okolja.

Poučevanje jezika ne sme potekati na račun nacionalnih književnosti niti književnosti sploh. Posebno skrb je potrebno posvetiti književni vrednosti vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti, ne samo svojega naroda; odvisno od pomena svetovnih in občečloveških vrednosti dela – informativni, interpretativni ali monografski pristop, tako da se v soodvisnosti s svojo književnostjo ne zapostavljajo niti vrhunska evropska in svetovna dela.

Če želimo, da bi književnost več prispevala k razvoju bratstva, enotnosti in skupnosti, bi bilo nujno v več zvezkih sestaviti hrestomatijo književnosti vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti, dvojezično, v originalu in prevedeno za okolje, kjer jo uporabljajo, kot priročnik za učence in učitelje.

V šolskih ali zunajšolskih izobraževalnih in vzgojnih procesih ne bi smeli z omenjenega stališča na račun književnosti zapostavljati drugih umetnosti, kot so likovna, glasbena in druge, saj so pomembne za nacionalno kulturo in tudi za jugoslovanski in občečloveški značaj.

Če izhajamo s stališča, da so nujni bližje poznavanje, medsebojno zblíževanje, srečevanje in prežemanje, so jeziki in književnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti enako pomembni in odgovorni. Poseben prispevek za razvoj bratstva, enotnosti in skupnosti je srbohrvaški (hrvaškosrbski) knjižni jezik, katerega govorijo štirje, v različnih republikah živeči narodi (v Srbiji, Hrvaški, Črni gori, Bosni in Hercegovini). V šolskem izobraževalnem programu srbohrvaškega jezika in književnosti bi morali uskladiti vse štiri navedene republike, podobno, kot je storila Jugoslovanska radio-televizija, ki uporablja standardno obliko srbohrvaškega jezika in uvaja njegovo funkcionalno-stilsko slojevitost in nacionalno-teritorialno izdiferenciranost. V šolskih programih bi morali zagotoviti, da mladi v vseh okoljih dobro obvladajo standardni srbohrvaški jezik, in to ne samo njegov leksikon in gramatiko, temveč tudi pravilno izgovarjavo in naglas.

Težišče v poučevanju zgodovine, ki je danes preneseno v osnovne šole zaradi psihofizične rasti in drugih razlogov, je treba premakniti in razširiti na srednje usmerjeno izobraževanje, ker sestavljene zgodovinske in sociološke kategorije niso primerne za učence osnovnih šol. To pa toliko bolj, ker se 90% populacije v končni stopnji usmerjenega izobraževanja ne uči zgodovine. Zaradi premalo ur in usmerjenosti na podrobno poučevanje nacionalne zgodovine v osnovnem in usmerjenem izobraževanju pomanjkljivo poučujejo občo zgodovino in tako ostajajo nerazumljivi prelomni zgodovinski dogodki. Prav tako premalo poučujejo zgodovino jugoslovanskih narodov oziroma Jugoslavije. Poudarjeno je, da bi opustili koncepcijo za programiranje paralelnih nacionalnih zgodovin, kar je sedanja praksa, ta pa ne dopušča posploševanja zgodovinskih vsebin na jugoslovanski ravni. Z idejnega stališča bi morali v programih zgodovine vzpostaviti enakomeren odnos med vsebinami starejših obdobij, tako da bi učenci v celoti spoznali razvoj človeštva, ker so vse zgodovinske vsebine pomembne za razumevanje celote svetovnozgodovinskega procesa. S pretežno usmerjenostjo na vsebine nacionalne zgodovine in poučevanjem samo zgodovine svojega naroda pa se oži in zapira zgodovinsko obzorje, se ustvarjajo miti in legende in se prek zgodovinskih vsebin odpira pot nacionalizmu.

Mr. **STIPAN JUKIĆ**, Beograd

Medtem pa so vsi anketiranci za utrjevanje skupnih programskih jeder v družbenih vedah, kjer bi morali upoštevati potrebne specifičnosti (jezik in književnost, zgodovino, geografijo, glasbo in likovno umetnost). Nekateri menijo, da bi tudi v tem primeru morala biti število ur in razpored gradiva identična.

»Menim, da bi morali zagotoviti... minimalno število ur vzgojno-izobraževalnega dela, pa tudi ključne skupne vsebine, razporejene po stopnjah, da pa ne bi ogrozili prostora za naloge in vsebine, specifične za SR in SAP oziroma narode in narodnosti. Pri formuliranju vsebin je neogibno zagotoviti kar največjo enakopravnost vseh narodov in narodnosti v SFRJ (kriterije vrednosti, reprezentativnosti, pomena, ne pa »ključi in procenti«). Osnovno načelo pri tem delu mora biti ustvarjanje osnovnih pogojev za boljše medsebojno spoznavanje, razumevanje in zblíževanje vseh narodov in narodnosti SFRJ«.

»Mislimo, da bi se morali enako učiti vsi učenci te države. Čeprav objektivno obstajajo specifičnosti od regije do regije, je vseeno zgodovina ljudi na tem območju bolj skupna in jo morejo kot tako poučevati na šolah. Podobno je s področji književnosti in kulture... Zveza komunistov bi morala predvsem dati odgovore na osnovna vprašanja – vrednosti.«

Nekateri anketiranci menijo, da obstajajo razlike med republikami in pokrajinama in v kadrovskih potrebah, to pa označujejo kot specifično. Toda drugi menijo, da so v celoti posebnosti majhne in da se »največ posebnosti izmišljajo posamezni politični strokovni in znanstveni delavci, da bi vsilili svoje poglede. Z namenom, da dovolj poučujemo tudi o razvoju in kulturi drugih narodov in narodnosti, republik in pokrajin, moramo dati pravo mesto posebnostim kulturnega razvoja, čeprav sta najpomembnejša tista kultura in umetnost, ki presegata meje in sta svetovno priznani. Zato moramo tudi tu vztrajati pri mostovih, pri tem, kar povezuje, združuje.«

Nekateri anketiranci vidijo specifičnosti tudi v vsebinah »tehnično-tehnoloških disciplin v neposredni zvezi s proizvodnjo, toda ne bi rušili strukture šolskega načrta«. Tu je še nekaj zanimivih mnenj: »Naj vsaka republika in pokrajina jasno pokaže: to in to je pri nas posebno in bi bilo vredno, da bi poučevali v lokalnem okviru, a delno tudi zunaj nje. Vendar razčistimo enkrat za vselej, kaj so objektivne posebnosti in kako jih lahko uporabljamo za obče dobro.«

»Ustvarjalci enotnih programov bi morali na osnovi verificiranih znanstvenih spoznanj izbrati priznane kulturne in zgodovinske vrednosti vseh naših narodov in narodnosti in jih odmerjati po načrtovanem številu ur, zrelosti in sposobnosti otrok, da bi snov razumeli in osvojili.«

»Naj te specifičnosti najdejo mesto v razširjenih zvezkih zgodovine svojega naroda ali regije, toda naj bodo to poštene socialne zgodovine, ne pa etnogeneze in kraljevske gostije brez naroda. Naj bodo tudi zgodovine književnosti in specifičnosti dežele in kraja, pa tudi nekatere oblike večjezičnosti, če je potrebno, toda zelo zmerno (zakaj bi se učili kak manj pomemben jezik, pri tem pa izpustili pomembnejši svetovni jezik?!). Vse drugo mora biti skupno, kajti lokalno lahko pridobimo ne samo v šoli, ampak tudi v družini, kulturi, vsakodnevem življenju.«

MILOŠ STAROVLAH, Titograd

Tukaj trdim, da je v naših programih in berilih dovolj prostora za vse vrhunske, pa tudi nadpovprečne vrednosti iz književnosti narodov in narodnosti Jugoslavije. In to večinoma sedanji programi in berila vsebujejo. Na primer, v naših programih v Črni gori je vsaj dvakrat več jugoslovanskih pisateljev, kakor je z jedrom predvideno. Tako je tudi pri drugih tega precej več, kakor hočejo videti nekateri kritiki.

Zgodba se torej konča tako, da ostane vsega 5% programa književnosti, ki ga vsebuje skupno programsko jedro, sestavljajo ga pisatelji posameznih jugoslovanskih narodnosti. Jaz tukaj abstrahiram zavzemanje kosovskih tovarišev, da bi albansko književnost enakopravno obravnavali v jedrih skupaj s književnostmi jugoslovanskih narodov.¹

¹ Če bi sledili tej logiki, bi morali v programska jedra enakopravno vključiti književnosti vseh držav, katerih sonarodnjaki živijo v naši deželi; tako bi namesto jugoslovanskega programskega jedra v najboljšem primeru dobili evropsko programsko jedro.

To ne pomeni, da je programsko jedro urejeno in da ga ne bi mogli dograjevati ali pa morda povsem drugače postaviti. Mislim pa, da je nesporno, jedra so nam potrebna, poleg drugih tudi iz preprostega razloga, da bi se bolje razumeli, se imeli radi in se spoštovali; zato se moramo bolje spoznati. Bolj moramo negovati to, kar nas zbližuje.² Šola je za ta namen kot božji dar, preprosto je zamišljena, da mlade ljudi zbližuje v dneh, ko se vse, kar se vzljubi, sprejema s polnim srcem.

Namesto da bi se za to vsi korektno angažirali, se včasih zdi, kot da nekateri preprosto želijo ustvariti mučen vtis o ogroženosti nekaterih nacionalnih književnosti, drugi pa poskušajo predstaviti sebe ne samo kot zaščitnike nacije, ampak tudi otrok pred nekakšnimi čudnimi programi, ki jih mimo vsake logike vsiljuje prosvetna birokracija.

Našim otrokom ne bo lahko, če jih bomo varovali pred velikimi pisatelji in umetniki, ne glede na to ali so ti nacionalni, jugoslovanski ali svetovni. Na srečo človeštva pa so za prave umetnike tesne vsakršne meje, republiške ali državne, pa tudi sistemske ograde.

POVZETEK IN PRIPOROČILA

Tako razumljeni enotnost in skupnost v politiki in sistemu vzgoje in izobraževanja po mnenju udeležencev posvetovanja predvidevata in vključujeta:

- enotne cilje in naloge vzgoje in izobraževanja;
- enotne ideje in družbenoekonomske osnove in principe konstituiranja sistema vzgoje in izobraževanja;
- enoten položaj in funkcijo države in vseh samoupravnih subjektov v konstituiranju politike in sistema vzgoje in izobraževanja;
- enotne osnove družbenoekonomskih odnosov in samoupravnega interesnega organiziranja vzgoje in izobraževanja;
- skupna jedra vzgojnoizobraževalnih načrtov in programov v celotnem sistemu vzgoje in izobraževanja;
- enotne principe in kriterije programiranja vzgojnoizobraževalnega dela;
- enotno nomenklaturu poklicev;
- skupne osnove politike učenčevega in študentovskega standarda;
- enotno koncepcijo, sistem, strukturo in organizacijo izobraževanja in izpopolnjevanja učiteljev;
- skupno koncepcijo, politiko in program mednarodnega sodelovanja v vzgoji in izobraževanju;
- skupno koncepcijo in politiko vzgojnoizobraževalnega dela z otroki naših ljudi, začasno zaposlenih v tujini, kot tudi izobraževanje naših ljudi;
- skupno koncepcijo in osnove programa informacijskodokumentacijske dejavnosti in enoten informacijskodokumentacijski sistem o vzgoji in izobraževanju na ravni SFRJ.

Prev. Teo Šinkovec

²Izobraževanje povezuje deželo z najboljčutljivejšimi finimi vlakni, brez katerih bi bili deli vsakega organizma majavi, neskladni in smešni. Njena vloga v tem načrtu ne more veljavno nadomestiti nobeno politično niti predstavniško telo.